

Factsheet Seksuele opvoeding en beeldvorming

AANLEIDING

Jongeren hebben vaak een eenzijdig en ongelijkwaardig beeld van seksualiteit. Zo zijn meisjes verantwoordelijk voor het aangeven van grenzen, jongens zouden vooral uit zijn op seks. Tegelijkertijd is het voor een meisje minder geaccepteerd om wisselende sekspartners te hebben, terwijl dit voor een jongen juist 'stoer' is. Ook in de media zien jongeren vaak een stereotiep beeld van mannen en vrouwen over seksualiteit. Deze normatieve beeldvorming in de samenleving geeft jongens en meisjes het idee dat zij zich op een bepaalde manier moeten gedragen. Meisjes zijn raar als ze wel seks willen en jongens als ze seks weigeren. En meisjes horen geen verkering te hebben met meisjes en jongens niet met jongens. De seksuele keuzevrijheid van jongens en meisjes wordt hierdoor beperkt. Hoe kunnen jongeren worden ondersteund bij het naast zich neer leggen van heersende stereotypen en het maken van hun eigen keuzes op seksueel gebied?

De politiek zet vooral in op het vergroten van mediawijsheid, seksuele weerbaarheid en een respectvolle omgang tussen jongens en meisjes via het onderwijs (Ministerie van OCW, 2009; Ministerie van VWS, 2009). De rol van ouders en andere (professionele) opvoeders blijft tot dusver onderbelicht. Hoe kunnen zij worden ondersteund in het bespreekbaar maken van gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes op seksueel gebied?

DOELSTELLING

In deze factsheet staat de rol van opvoeders (vaders, moeders, broers, zussen, ooms, tantes, opa en oma's etcetera) bij de seksuele en relationele vorming van jongeren centraal. Specifiek wordt ingegaan op de ontwikkeling van genderrollen en de invloed van verschillende actoren hierbij. Deze informatie is zowel bedoeld voor (maatschappelijke) organisaties en professionals die werken met ouders en/of jongeren als voor degenen die beleid maken voor deze groepen.

FEITEN EN CIJFERS

Begin 2009 onderzocht E-Quality in samenwerking met de Rutgers Nisso Groep de rol van seksualisering in het leven van jongeren met verschillende etnische achtergronden. Genderrollen was hierbij een van de thema's. De term verwijst naar gedragingen die binnen een culturele en sociale context als typisch mannelijk of vrouwelijk worden gezien. Tabel 1 laat zien dat er verschillen zijn naar sekse en etnische achtergrond in de mate waarin bepaalde genderstereotiepe opvattingen onder jongeren voorkomen. Jongens en meisjes met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond zijn het vaker met onderstaande stellingen eens dan autochtone jongens en meisjes. Vooral meisjes van Marokkaanse en Turkse afkomst vinden vaker dat 'jongens maar een ding willen (seks)' en dat 'veel jongens players zijn'.

Seksuele
opvoeding en
beeldvorming

Februari 2010

Tabel 1. Genderstereotiepe opvattingen (% (helemaal) mee eens)

	Jongens			Meisjes		
	NL	TM	SA	NL	TM	SA
Jongens willen maar een ding, en dat is seks	12	11	27	18	47	33
Veel meisjes zijn hoeren	9	29	27	9	21	23
Meisjes zijn er om te gebruiken voor seks	4	13	0	1	3	5
Veel jongens zijn players	14	37	50	30	60	58
Aantal	181	38	22	255	96	57

Verklaring afkortingen: NL= Nederlands, TM = Turks/Marokkaans, SA = Surinaams/Antilliaans

Bron: Seksualisering: aandacht voor etniciteit

Uit gesprekken met jongeren blijkt dat bepaald seksueel gedrag voor jongens vaker wordt goedgekeurd dan voor meisjes (Felten, Janssens en Brants, 2009). Een meisje dat wisselende sekspartners heeft, krijgt al gauw de benaming 'hoer' of 'slet', terwijl hetzelfde gedrag voor een jongen vaker als 'stoer' wordt gezien. Daarnaast blijkt dat zowel meisjes als jongens vinden dat de verantwoordelijkheid om grenzen aan te geven op seksueel gebied vooral bij meisjes ligt. Kortom, jongeren zien vaak ongelijke rollen voor meisjes en jongens als het gaat om seksualiteit. Bovendien laten deze rollen weinig ruimte voor seksuele diversiteit. Hoe kunnen opvoeders het beste omgaan met deze genderstereotypen op seksueel gebied?

Bewustwording

"Ik bereid mijn dochter meer voor op 'nee' durven zeggen. Mijn zoons probeer ik juist bij te brengen dat ze bij 'nee' op moeten houden" (E-Quality, 2009).

Opvoeders spelen een belangrijke rol bij het vormen van opvattingen en gedrag van kinderen. Hoe opvoeders zelf denken over man/vrouwrollen en dit uitdragen, beïnvloedt de rol opvattingen van kinderen. Ouders gedragen zich veelal verschillend richting jongens en meisjes. Meisjes krijgen bijvoorbeeld vaker aandacht en hulp, terwijl van een jongen meer zelfstandigheid wordt verwacht (Gray, 2007). Ook wordt ruwer spelgedrag van jongens meer geaccepteerd dan van meisjes (Nikken, 2007). Hoe verhoudt dit zich tot het terrein van seksualiteit?

Uit tabel 2 blijkt dat ook onder ouders (in mindere mate) genderstereotiepe opvattingen voorkomen op het gebied van seksualiteit (De Graaf, Nikken, Felten, Janssens en Van Berlo, 2008). Het maakt hierbij wel uit of ouders een dochter of een zoon hebben. Ouders met een dochter blijken meer stereotiep te denken over jongens dan ouders met een zoon. Ook keuren zij bepaald gedrag sterker af voor een meisje. Zo zijn ouders met een dochter het vaker eens (bijna de helft) met de stelling 'dat een meisje dat seks heeft met verschillende jongens een slet is'. Op basis van dit onderzoek kunnen geen uitspraken worden gedaan over verschillen naar etniciteit en sekse van de ouders. Tabel 1 geeft echter wel aanleiding om te veronderstellen dat er verschillen zijn.

Tabel 2. Genderstereotiepe opvattingen onder ouders (%)

	Ouders	
	Zoon	Dochter
Jongens willen maar een ding, en dat is seks	6	13
Een meisje dat seks heeft met verschillende jongens, is een slet	34	48
Aantal	590	604

Bron: Seksualisering: reden tot zorg?

Seksuele
opvoeding en
beeldvorming

Februari 2010

Niet alleen jongeren, maar ook ouders en andere opvoeders hebben dus bepaalde ideeën over passend gedrag voor jongens en meisjes op seksueel gebied. De vraag is of opvoeders zich hier voldoende bewust van zijn. Een eerste stap in het doorbreken van genderstereotypen is om opvoeders zelf na te laten denken over hun eigen attitudes op seksueel gebied (en in bredere zin) en na te gaan welke invloed dit op een kind heeft. Ouders lijken zich bijvoorbeeld nog weinig bewust van de invloed van hun eigen ideeën op die van hun kinderen. Uit een kleine (niet representatieve steekproef) onder ouders blijkt dat een derde denkt dat deze invloed klein is (E-Quality, 2009).

Naast bewustwording van eigen opvattingen, is het ook van belang dat opvoeders nagaan welke boodschap zij vervolgens aan kinderen meegeven. De inventarisatie van E-Quality (2009) laat bijvoorbeeld zien dat een kwart van de ondervraagde ouders, zowel vaders als moeders, het (deels) eens is met de stelling 'vrouwen horen meer dan mannen hun grenzen aan te geven op seksueel gebied'. Een deel van deze ouders geeft aan dat zij dit ook aan hun kinderen vertellen, waarbij een meisje vooral meekrijgt dat zij grenzen moet stellen en een jongen dat hij deze hoort te respecteren. Sommige ouders vinden daarentegen dat hierin geen verschil hoort te zijn tussen jongens en meisjes. Zij vinden dat jongens en meisjes hun eigen keuzes moeten kunnen maken op seksueel gebied. Tegelijkertijd zijn zij zich bewust van de stereotiepe beeldvorming die hierover bestaat. Dit maakt het voor ouders moeilijker om hierover in gesprek te gaan met hun kinderen. Sommige ouders hebben hierdoor het gevoel onder druk van de maatschappelijke opinie een dubbele boodschap af te geven aan zowel jongens als meisjes.

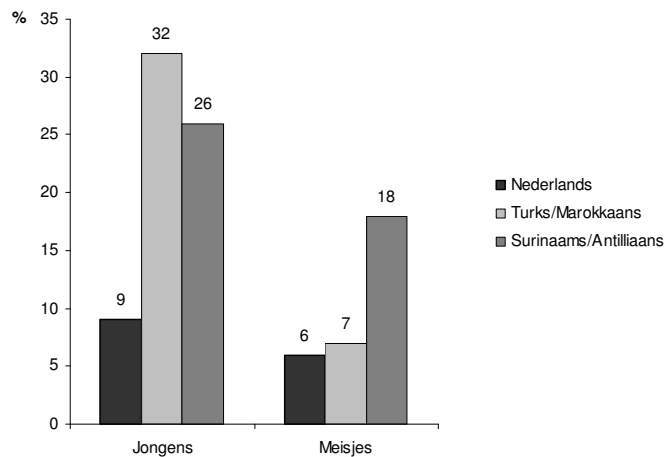
Vroeg beginnen

"Al op de kleuterschool is seksualiteit een item. Hoe later je erover gaat praten, hoe meer het oordeel al is gevormd" (E-Quality, 2009).

Wat is nu een geschikte leeftijd om over (on)gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen op het gebied van seksualiteit te praten? Deze vraag werd gesteld aan een groep ouders (E-Quality, 2009). Volgens een deel van de ouders past het onderwerp het beste bij een leeftijd waarop kinderen zich bewust worden van hun seksualiteit, meer omgaan met vrienden of in aanraking komen met seksueel getinte mediabeelden. Ook geven sommige ouders aan dat ze er pas over beginnen op het moment dat een kind zelf vragen stelt of aan de hand van een concreet onderwerp zoals een muziekclip. Volgens andere ouders is dit veel te laat omdat de invloed van leeftijdsgenoten en media toeneemt naarmate het kind ouder wordt.

Uit het onderzoek naar seksualisering blijkt dat vrienden inderdaad een belangrijke rol spelen bij opvattingen over genderrollen (De Graaf, Van Egten, De Hoog en Van Berlo, 2009). Dit geldt vooral voor autochtone, Turkse en Marokkaanse jongens. Naarmate jongens vaker met vrienden over seks praten en aangeven dat seksuele ervaring belangrijk is in de vriendengroep, denken zij meer stereotiep over de rollen van mannen en vrouwen op seksueel gebied. Figuur 1 laat de verschillen tussen jongeren zien in relatie tot het belang dat in de vriendengroep wordt gehecht aan seks (De Graaf et al., 2009). Jongens met een Turkse en Marokkaanse achtergrond geven vaker aan dat het belangrijk is in hun vriendenkring om seksuele ervaring te hebben.

Figuur 1. Belang van seksuele ervaring in de vriendenkring (% belangrijk om seks te hebben)



Bron: Seksualisering: aandacht voor etniciteit

De invloed van leeftijdsgenoten treedt echter al veel eerder op. Al vanaf de kleutertijd beginnen kinderen elkaar te corrigeren op gedrag dat 'niet passend' zou zijn voor een jongen of meisje, zoals bijvoorbeeld een jongen die met een pop speelt (Lamb, Bigler, Liben en Green, 2009). Naarmate een kind ouder wordt, spelen deze *peers* een steeds grotere rol in het vormen van opvattingen over genderrollen, ook op seksueel gebied.

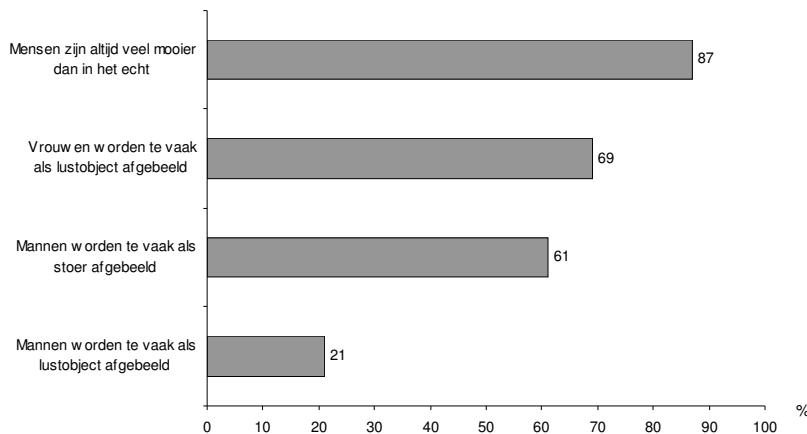
Voor opvoeders, zowel mannen als vrouwen, is het dan ook van belang om al op vroege leeftijd te starten met seksuele opvoeding waarin onderwerpen als gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes, seksuele voorkeur, weerbaarheid en respect voor elkaar aan bod komen. In het onderzoek naar seksualisering worden opvallend weinig verbanden gevonden tussen seksuele opvoeding - door ouders en school - en genderstereotiepe opvattingen (De Graaf, et al., 2009). Doordat het een kwantitatief onderzoek betrof, was alleen bekend hoe vaak er door ouders of school over seks werd gesproken, maar niet wat er precies gezegd werd. Bekend is dat een warm gezinsklimaat, waar open over seksualiteit wordt gesproken, een positieve invloed heeft op het seksuele gedrag en de seksuele gezondheid van kinderen (De Graaf, Meijer, Poelman en Vanwesenbeeck, 2005). Recent onderzoek geeft daarnaast aanwijzingen voor opvoeders hoe genderstereotypering onder kinderen kan worden tegengegaan (Lamb et al., 2009). Door kinderen zelf te laten oefenen hoe ze op seksistische opmerkingen van klasgenoten kunnen reageren, kan genderstereotiep gedrag worden verminderd en zelfs verdwijnen. Deze methode blijkt effectiever dan kinderen alleen vertellen hoe ze kunnen reageren in situaties waarin sprake is van ongelijkwaardigheid.

Mediaopvoeding

"Ik benoem bij bepaalde tv-filmpjes dat het raar is dat de vrouwen de mannen lijken te moeten behagen en dat er veel seksueel getinte taal gebezigd wordt" (E-Quality, 2009).

Onderdeel van (seksuele) opvoeding over gelijkwaardigheid is kinderen leren omgaan met de media. Zowel uit de inventarisatie van E-Quality als ander onderzoek (De Graaf et al., 2008) blijkt dat ouders zich zorgen maken over de mogelijk negatieve invloed van mediabeelden op hun kinderen (zie figuur 2). Seksueel getinte mediabeelden geven tenslotte vaak een vertekend en stereotiep beeld van mannen en vrouwen over seksualiteit. Daarnaast geven ouders aan dat ze vooral de nadruk die in seksueel getinte mediabeelden ligt op seks als consumptieartikel, los van liefde en intimiteit, zorgelijk vinden (E-Quality, 2009).

Figuur 2. Zorgen van ouders over te grote nadruk op uiterlijk en seks in de media (%)



Bron: Seksualisering: reden tot zorg?

Hoewel er nog onduidelijkheid is over de precieze invloed van mediabeelden op de opvattingen van jongeren, zijn er wel aanwijzingen dat deze invloed bestaat. Uit het onderzoek naar seksualisering blijkt bijvoorbeeld dat jongeren die vaker naar seksueel getinte mediabeelden kijken, er vaker stereotiepe opvattingen over man-vrouwverhoudingen op nahouden (De Graaf et al., 2009). Daarmee is de richting van dit verband echter niet vastgesteld; veroorzaken de media deze opvattingen of reflecteren ze ze juist? Evenwel zijn er experimentele studies die uitwijzen dat mediabeelden (onder bepaalde condities) wel degelijk invloed hebben op de seksuele attitudes van jongeren (Ter Bogt, 2008; Peter en Valkenburg 2007). Zo gaat het zien van seksueel getinte videoclippen samen met een grotere acceptatie van seksuele intimidatie (Swinghammer, 2007). Hierbij speelt de mate van waargenomen realiteit een rol; naarmate jongeren zich meer identificeren met mediabeelden, hebben ze meer stereotiepe opvattingen over jongens en meisjes. Dit verband blijkt sterker op te gaan voor jongens dan voor meisjes (De Graaf et al., 2009). Daarbij geldt dat hoe vaker jongeren seksuele beelden zien, hoe realistischer ze het materiaal vinden (E-Quality, 2007).

Het is dan ook belangrijk dat opvoeders al op vroege leeftijd kinderen 'mediawijs' maken door samen over beeldvorming op televisie, internet, radio en in tijdschriften te praten. De inventarisatie onder ouders (E-Quality, 2009) laat zien dat er onder ouders een grote behoefte is aan meer informatie en ondersteuning over dit onderwerp. Er is nog weinig bekend over de precieze invloed van mediaopvoeding. Het onderzoek dat ernaar gedaan is, richt zich vooral op een bepaalde vorm van mediaopvoeding: begrenzend en bekritisierend. Deze manier lijkt weinig effect te sorteren (De Graaf et al., 2009). Juist het aangaan van een dialoog over mediabeelden en het geven van evaluatieve opmerkingen lijkt positief uit te werken (Nikken, 2006). Zo kunnen opvoeders samen met kinderen discussiëren over mediabeelden door deze beelden te vergelijken met hun eigen opvattingen. Desalniettemin is meer onderzoek gewenst naar de vormen van mediaopvoeding die een gunstig effect hebben op de seksuele ontwikkeling van jongeren en het ontwikkelen van een kritische houding ten aanzien van mediabeelden.

Seksuele
opvoeding en
beeldvorming

Februari 2010

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Er zijn al veel goede voorbeelden van materialen en methodieken op het gebied van seksuele gezondheid, voorlichting en opvoeding. Ook komen onderwerpen als relationele vorming, seksuele voorkeur, weerbaarheid en beeldvorming steeds vaker voor in bijvoorbeeld lesmateriaal. Wel is verdere uitbreiding van ondersteuning aan opvoeders wenselijk. In de ontwikkeling van dit materiaal is specifiek aandacht nodig voor het bespreekbaar maken van gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes op verschillende leeftijden. Drie voorbeelden van dergelijke *good practices*:

Liefdesloket.nl (Rutgers Nisso Groep)

Een website voor professionals met een overzicht van methodieken en materialen gericht op de seksuele vorming van etnische minderheden. Het liefdesloket bevat materialen voor zowel kinderen van 0-12 jaar, jongeren van 12-18 jaar, volwassenen en ouders. Voorbeelden van materialen zijn de handleiding 'Opgroeien met liefde' om ouders te ondersteunen bij de seksuele ontwikkeling, het draaiboek 'Mi tesoro' voor een themabijeenkomst voor Antilliaanse ouders, de DVD 'Let's Talk' over seksualiteit, rolopvattingen en weerbaarheid, en de bordspelen Girls' Choice (over wensen en grenzen in intimiteit) en Boys R Us (over jongens, relaties en seksualiteit). De website maakt het mogelijk om nieuwe materialen aan te melden.

'Ik vind jou lief' (Sanderijn van der Doef)

Een voorlichtingsboek afgestemd op de belevingswereld van peuters en kleuters. Dit prentenboek gaat over geboorte en seksualiteit. Het vertelt met veel kleurige illustraties en in eenvoudige woorden waar baby's vandaan komen. Het laat het verschil tussen jongens en meisjes zien, vertelt over verliefdheid en seksuele gevoelens.

Benzies and Batchies (Stichting Kikid)

Een theater- en voorlichtingsstuk door jongeren voor tieners over de invloeden van de muziek- en beeldcultuur waarin seks een consumptieartikel lijkt te zijn geworden. Het stuk is samen met jongeren ontwikkeld onder begeleiding van professionals en is bedoeld voor de tweede en derde klas van het voortgezet onderwijs. De jonge acteurs treden na de voorstelling op als *peer educators* en gaan met de toeschouwers in discussie over de onderwerpen uit de voorstelling. Het theaterstuk zou ook kunnen worden ingezet om opvoeders voor te lichten door het aan te bieden op ouderavonden of bijvoorbeeld op een thema-avond in een buurthuis.

www.kikid.nl

Meer informatie: E-Quality webdossier Seksualisering in de samenleving (www.e-quality.nl>themadossiers).

ANALYSE EN AANBEVELINGEN

Seksualisering, weerbaarheid en een respectvolle omgang tussen jongens en meisjes staat hoog op de politieke agenda. Vooral scholen worden aangespoord om met deze onderwerpen aan de slag te gaan. Uit deze factsheet blijkt dat meer aandacht nodig is voor de rol van opvoeders en hoe zij het beste kunnen worden ondersteund. Bewustwording van eigen rolopvattingen speelt hierbij mee, evenals het al op vroege leeftijd bespreekbaar maken van gelijkwaardigheid en beeldvorming en het omgaan met de invloed van vrienden en media.

Aanbevelingen ter ondersteuning van opvoeders:

Professionals

- Vergroot de bewustwording bij opvoeders over hun eigen opvattingen op het gebied van seksualiteit en gelijkwaardigheid en de invloed hiervan op de beeldvorming bij kinderen.
- Houd rekening met genderverschillen, culturele diversiteit en seksuele voorkeur. Maak hiervoor gebruik van bestaande methodieken en materialen van bijvoorbeeld het Liefdesloket.
- Organiseer eens een ouder- of thema-avond in de wijk over seksualisering en beeldvorming. Zet hierbij bijvoorbeeld het theaterstuk *Benzies & Batchies* in.
- Betrek ouders en andere opvoeders bij seksuele voorlichting. Vraag bijvoorbeeld de ouderraad advies bij de invulling hiervan op scholen.
- Start vanaf de basisschoolleeftijd met voorlichting over seksualiteit en beeldvorming. Maak hiervoor gebruik van lesmateriaal op bijvoorbeeld seksuelevorming.nl.
- Maak mediawijsheid een onderdeel van de lessen/voorlichting. Maak hiervoor ook eens kennis met de Nationale Opleiding MediaCoach (NOMC).
- Heb ook oog voor de manier waarop meisjes en jongens met elkaar omgaan. Leer hoe jongeren kunnen reageren op situaties waarin sprake is van ongelijkwaardigheid.

Beleid

- Ontwikkel een integraal beleid op de thema's seksuele gezondheid, seksuele diversiteit, relationele vorming en mediawijsheid.
- Ondersteun opvoeders in het bespreekbaar maken van (on)gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes op verschillende leeftijden. Ken hierbij een rol toe aan de Centra voor Jeugd en Gezin.
- Bevorder de ontwikkeling en uitwisseling van methodieken en materialen gericht op opvoeders met verschillende etnische achtergronden via sites als het Liefdesloket.
- Ondersteun de ontwikkeling van projecten over seksualisering en beeldvorming zoals het theaterstuk *Benzies & Batchies* (Stichting Kikid).
- Stimuleer onderzoek naar verschillen tussen vaders en/of moeders van diverse etnische achtergronden in het bespreekbaar maken van gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes.
- Stimuleer onderzoek naar de werkzame factoren van mediaopvoeding.
- Maak gebruik van aanwezige kennis bij instituten zoals Rutgers Nisso Groep, E-Quality, Movisie, Onderzoekscentrum Jeugd en Media (CcaM) en NOMC.

BRONNEN

- Bogt, T. ter (2008). *Whazz up? Nieuw onderzoek naar popmuziek in Nederland*. Oratie 15 februari 2008, Universiteit Utrecht. Journey Press The Netherlands.
- E-Quality (2007). *Literatuurstudie Seksualiteit en beeldvorming bij jongeren*. Den Haag: E-Quality.
- E-Quality (2009). *Inventarisatie Seksualisering en beeldvorming: de rol van opvoeders*. Den Haag: E-Quality.
- E-Quality (2009). *Webdossier Seksualisering in de samenleving*. Beschikbaar via www.e-quality.nl/themadossiers.
- Felten, H., Janssens, K. & Brants, L. (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar de beleving van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Graaf, H. de, Egten, C. van, Hoog, S. de & Berlo, W. van (2009). *Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Een onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep / E-Quality.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Graaf, de, H., Nikken, P., Felten, H., Janssens, K. & Berlo, van, W. (2008). *Seksualisering: Reden tot zorg?* Utrecht: Rutgers Nisso Groep/Nederlands Jeugdinstituut/MOVISIE.
- Gray, P. (2007). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Lamb, L., Bigler, R., Liben, L. & Green, V. (2009). Teaching children to confront peers' sexist remarks: implications for theories of gender development and educational practice. *Sex roles* 6, 361-382.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009), *Reactie op onderzoek naar seksualisering*. Brief aan de Tweede Kamer, d.d. 2 april 2009, TK 2009, DE/114438.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2009). *Seksuele gezondheid*. Brief aan de Tweede Kamer, d.d. 27 november 2009, TK 2009, PG/CI/2965226.
- Nikken, P. (2007). *Mediageweld en kinderen*. Amsterdam: SWP.
- Nikken, P. (2006). *Seks in de media en kinderen*. NIZW Jeugd.
- Peter, J. & Valkenburg, P. (2007). Adolescents' exposure to a sexualized media environment and their notions of women as sex objects. *Sex Roles*, 56, 381-395.
- Schwinghammer, S. (2007). *Seksistische videoclipen*. Tilburg: Universiteit Tilburg.